

ni Rolando B. Tolentino

Ang Kahon ng Hapon sa Aking Isip

Kapag sinabing kahon, ibig sabihin ay makitid ang pag-iisip. Pero kung ito ay nasa isip, paano ito kikitid?

Nasa Singapore na ako nang bigla kong ma-miss ang Japan. Noong nasa Osaka ako nang dalawang taon, naiinip ako. Nasisikipan ako sa paulit-ulit na tahimik na ritmo ng buhay ko roon. Maging ang mga larawan na kuha ng mga kaibigan ay parati lang namang magkakatulad—sa loob ng mga restoran, labas ng shopping mall, loob ng tren, mga labas na kuha ng iba't ibang mukha ng buhay at kaligiran sa Japan. Lahat ay may itinakda nang angkop na gawain sa bawat bagay. Pati ang kulay ng suot ay nakalaan na, bumabagay sa panahon: pastel kapag spring, matitingkad na kulay at puti kapag summer, kayumanggi kapag fall, at itim kapag winter.

Nagpunta ako sa Osaka University of Foreign Studies para magturo sa kanilang Philippine Studies program. Oo, mayroon silang dalawang pamantasan para matuto at magka-degree sa pag-aaral ng Filipinas. Ang isa ay sa Tokyo, at ito na ngang sa Osaka na puwede kang mag-aral ng wika, kultura, ekonomiya, kasaysayan at politika ng 25 bansa.

Nalayo sa Japan matapos nang dalawang taon, bigla kong nami-miss ang tunay na pagiging first world na impraestruktura ng bansang ito—kilala sa postmodernong disenyo, tulad ng matarik na panloob na piramideng estruktura ng Kyoto Station, ang bullet trains na kayang kunin ang layo ng Manila-Bikol nang dalawang oras lamang, ang hotel capsule na pang-isahang taong kuwarto't pinagpatong-patong pa, at mga indoor theme park na binubuo ng ilang palapag ng iba't ibang uri ng sauna.

Walang sekretaryang maalipin ang mga departamento sa Osaka University, pero lahat ng gamit at kakailanganin sa pagtuturo at pananaliksik ay kayang ibigay at naibibigay. Kanya-kanyang xerox ng lecture notes, libro at manuskrito, at puwede pang ibind sa nais na uri. Mababait ang mga estudyante, at tunay na may pagkilala sa kahalagahan ng guro, kundi man dahil isinalpak lamang sila ng kanilang nakuha sa pangkalahatang examen sa mga kursong kanilang kinukuha sa kolehiyo. Mababait sila kahit parati silang nakatungo, hindi nagtatanong, at kahit anong isulat mo sa blackboard ay handa nilang kopyahin.

Bakit nagbago ang aking pakiwari sa Japan? Tulad na ba ako ng pamahalaan at mamamayang halos maluha sa galit at sama ng loob kapag ginugunita ang mga karahasan ng military ng Japan noong nakaraang pandaigdigang digmaan, at ngayon sa dinami-rami ng overseas development aid na ibinigay nila at oportunidad makapagtrabaho, ay bigla na lamang, mabait naman pala sila! Naalaala ko pa ang kuwento ng aking lola sa kanyang henerasyon, lalo na ang mga sanggol na itinatapon sa hangin at sinasalo ng bayoneta ng mga riple ng sundalong Hapon, o ang milagrang pagtago sa panganib ng kanyang asawa sa loob ng tuyong troso nang magmartsa ang mga Hapon palabas ng bayan.

At sa aking henerasyon nagsimulang maagnas ang kolektibong alaala ng kalupitan ng Japan. Dinala ito ng bagong teknolohiya ng kahon. Bata pa ako, bagong luwas para mag-aral sa Maynila, at parating nayayamot kapag pinagagayak na ng mga magulang para magsimba sa gabi. Makakaligtaan kasi ang palabas sa telebisyon, “Shintaro the Samurai.” Naaalaala ko pa ang simula ng palabas. Nag-iisa si Shintaro, nakakimono, plantsado ang pagkabilog ng mahabang buhok at tila nakayapak, maingat na tangan ang kanyang samurai habang patagilid na kumakaripas sa walang taong kalsada ng piyudal na Japan. Matapos ay magiging dalawa ang pigura, tatlo, apat hanggang sampu yata. Ipinapakita ang kakayahan ng mga samurai na magkaroon ng pakiisang layon kapag nagipit ang kapuwa.

Linggo-linggo ay ipinagdarasal kong sa pang-alas-siyeteng misa na lamang kami pagayakin para mapanood ito. At mangyayari nga ito, kahit madalang lamang. Alas-sais magsisimula ang palabas, at kahit pa hindi namin ito matatapos ng magkakapatid ay masaya pa rin kami para tupdin ang susunod na obligasyon sa pamilya. Nakapunta na rin ang magulang ko, kahit stopover lamang sa Japan, patungang Amerika. May kuha ang kanilang sightseeing group, nakatipon ng dalawang hanay, sa ilalim ng magentang Tokyo Tower. Naka-laminate ang pumutla nang kuha nito at nakadispley sa aming sala.

Siyempre pa ay hindi lamang ako saksi kundi kasapi pa ng imahinaryong kolektibong sumubaybay sa unang henerasyon ng robot na superhero mula sa

Japan. Bago pa man ang Transformers at Power Rangers, nauna na sina Mazinger Z at ang kanyang love interest na si Aphrodite (na ang kapangyarihan ay ilunsad ang boobs na missile), at siyempre ang pinakasikat sa lahat ng tropang ito, si Voltes V sa huling bahagi ng 1970s. Kasama ako sa Voltes V generation, ang namuong subhenerasyon ng “martial law babies” na lumaki, nagkamuwang at inakalang si Marcos lamang ang masasaksihang pangulo ng bansa. Sa conspiracy theory, ito ang henerasyong nagkaroon ng politikal na kamulatan dahil sa pag-ban ni Marcos sa kinasasabikang huling dalawang episode ng Voltes V. Nabuo ang pagkamuhi at nang mabigyan ng pagkakataon sa unang People Power ay masaya lamang na mapabilang para makaganti sa abusadong “ama ng bayan.”

Itong Voltes V generation ay ang kasalukuyang taste-makers at cultural gatekeepers, kasama ang anak ng may-ari at naging executive rin sa Channel 7, ang orihinal na estasyong pantelebisyon na pinagpalabasan, at siya muling nagdesisyong ipalabas sa kabuuan ng serye, ang gitnang uring angas ni Jessica Zafra at ang askal na anggas ni Eli Buendia ng dating miyembro ng Eraserheads na depinitibong sumunod na henerasyon ng Manila Sound, pawang mga panatiko ng serye at saksi sa paglapastangan ni Marcos laban sa ninakaw sa kanilang kamusmusan.

Araw-araw ay may iba't ibang robot na palabas kapag alas-singko ang Channel 7. Tuwing Biyernes ang Voltes V. Kaya araw-araw, maagang nagsisiwi ang mga bata para subaybayan ang mga ito, lalo na kapag Biyernes ng hapon. Naalaala ko pa na kahit walang nakakaintindi ng Hapong theme songs ng Voltes V—mabilis ang sa simula na muling ginagamit kapag makakabangon na muli ang robot sa kanyang katuwang na kalaban, at ballad ang sa closing titles—ay parati itong inaawit. Sablay siyempre pero “sounds like” naman. Hanggang sa kasalukuyang karaoke—may pagpipilian na Hapon o Tagalog version—ay madalas ko itong napapakinggang inaawit ng mga kahenerasyon ko bilang pledge of allegiance sa kolektibong karanasang ilang dekada nang nabuhay.

At itong sandali sa huling bahagi ng dekada 70, tulad ng naunang kolektibong tigatig sa kawalang-katiyakan sa diktadura ni Marcos (tila lumalakas ang ekonomiya gayong politikal na naghihirap ang mamamayan), ang naghudyat ng unang yugto ng paghulma at peminisasyon ng overseas contract work (OCW), at pati na rin ang pagpasok ng multinasyonal na negosyo sa bansa. Kung ang mga lalaki ay nagtrabaho bilang construction worker, driver at iba pang mababang uri ng gawain sa oil boom na mga bansa, ang unang mga migranteng manggagawa—bukod sa mga tituladong nars na sa lahat ng lupalop ng mundo nadeestino—na babae ay nagtungo sa Japan.

Nauna ang pioneers, mga batang-batang babae at di lalampas marahil sa edad 30 anyos. Ilan nga rito ay nagtrabaho, kundi man nananatili, pa rin sa Japan. Ito ang paghihiganti ng underclass na kababaihan sa limitadong akses sa yaman sa bansa. Nabuo ang imahen ng Japayuki (Japan-bound), isang peyoratibong katawagan sa mga sex worker na nanggaling sa Tsina at nagtrabaho sa Japan: nakasuot ng makikintab na leotards o stocking, malalaki't magugulong naka-spraynet na buhok, malalaki't kompletong alahas, mga maluluwag na blusa

o sweater (isipin ang batang Madonna), o dili kaya ay prim-and-proper na nakadamit, high heels, at nakatugay ang diretsong buhok na babae. At kung paano sila gumanti!

Sila man ay nakakapag-uwi ng higanteng Hello Kitty (na kay mahal sa Sanrio outlets), Garfield at ilan pang generic na karakter, kundi man ng higanteng balikbayan box na laman ay ang bagong giant screen na telebisyon, usong walkman na naging CD player at ngayon ay MP3 player at I-pod, digital camera, gamit pambahay at iba pa, at ang pinakamahalagang pasalubong, ang “lapad” (malapad kasi ang 10,000 yen na salapi sa Japan). Kasama rin nilang umuwi ang kanilang mga boyfriend, asawa o magiging asawang Hapon. Kompletos rekados!

Entertainers na naging GRO (guest relations officer) ang mga babae sa Japan. Sabi ng aking kaibigang lingguwista, tama ang punto ng mga Filipinang nagtrabaho ng entertainer, pero garalgal ang uri ng Hapones nila kompara sa iba pang mas pormal at aral na Hapones. Kalakhan sa kanila ay walang pormal na pag-aaral sa wikang Hapones. Pero mautak ang mga Pinay, epektibo nilang natutuhan ang wika sa gabi-gabing pakikisalumuha sa mga lalaking Hapon. Integral ang mga Filipina, kahit mababa ang pagtingin, sa hirarkiya ng trabaho. Patayan ang pagtrabaho sa Japan, kabilang ang lumalaking hanay ng executives na may malalaking representation allowance at ng regular na “salary men,” mga mababa pero may seguridad na uri ng gawain na umaabot hanggang gabi at Sabado’t Linggo ang pagtrabaho.

Marami sa mga lalaki kong estudyante ay hahantong sa ganitong kapalaran, ang mga babae ay malamang nag-aral para magtrabaho pansamantalang, madalas mababang uri ng trabaho o mas mababa ang sahod sa lalaking gumagawa ng katulad na trabaho, pero magtatapos para tumaas ang panlipunang status para makapag-asawa ng kapantay kundi man ng mas mataas na uri, at kung gayon ay hindi na kakailanganin pang magtrabaho. Kapag patayan sa trabaho, patayan rin ang paglilibang. Kahit mahal ang gastos ay tumutuloy pa rin ang lalaking Hapon para maglibang sa clubs at bars sa entertainment districts ng mga siyudad sa Japan hanggang hatinggabi para lamang pumasok nang tamang oras sa kanilang mga trabaho.

Sa dekada 80 ay lalong sumigla ang ekonomiya ng Japan. Tila hindi matatapos ang sigla. Nagtaasan ang halaga ng mga lote, renta, mga investement ng mga tao, pati ng bilihin pero malaki naman ang halaga ng yen. Ang sa Filipinas naman ay nagsisimula nang bumulagta. Mas marami ang lumalabas ng bansa, kabilang na ang patungong Japan. Walang krisis roon, o kung mayroon man, tila hindi hayagan. Tumagal ang walang tulugang party sa Japan hanggang pumutok ang bubble noong 1990s. Gayunman, nagpatuloy pa rin ang Japan bilang destinasyon ng mga naggagandahang batang babae na gustong kumita ng malaki sa entertainment work. Pambampira ang gawain, trabaho sa gabi at sa araw natutulog. Nagsisiksikang matulog at mabuhay sa mga apartment (at tunay namang maliliit ang mga tirahan) para makatipid. Para itong ginagawa ngayon ng mga nagtrabaho sa ShoeMart, magkakasamang umuupa at nagsisiksikan sa bahay malapit sa mall para makatipid sa gastos sa biyahe. Pahingahan at tambakan ng gamit, lalo na ng iniipong ipapadala sa Filipinas, ang mga tirahan.

Sa panahon ni Gloria Macapagal Arroyo, dahil sa pagpirma ng Japan sa global na kasunduan laban sa trafficking ng kababaihan, lalong humigpit ang pamahalaang Japan sa pagrekruta ng entertainer mula sa bansa. Ang idinawit ni Arroyo ay 400-500 nars at care-givers kada taon sa isang limitadong panahon sa pinagkasunduang Japan Free Trade Agreement (na ang kapalit naman ay ang kakayahang magtapon sa atin ng toxic waste ng Japan). Nagbabago ang larangan ng gawain ng kababaihan sa Japan, pero hindi pa ganap. Marami pa rin ang nakakatungo sa Japan kahit pa dumarami ang tinatalong hadlang para sa pangako ng pagkita nang malaki kaysa magkatulong sa ibang bansa, at kahit pa kakaunti ang kakayahan. Basta maganda at bata-bata, pati nga beteranang kababaihan, bakla at ilang lalaking nagtratarabaho bilang hosto (lalaking katumbas na GRO) ay nakakaluwas pa rin sa Japan. Tiyagaan lamang.

ANG ESPASYO SA LOOB NG KAHON

Sapat lamang ang espasyo sa Japan. Kung gitnang uri ka sa Filipinas, para itong maliliit. Kung galing ka sa barumbarong sa squatter, tama lamang. Isang medyo malaking kuwarto ang ordinaryong apartment na pang-isang tao. May maliit na kusina, katabi ng washing machine, kaharap ng banyo. Magkahiwalay pangkaraniwan ang toilet at shower. Matapos ay ang kuwarto mismo, espasyo para maging lugar ng kainan, tulugan, lalagyan ng telebisyon, at sala-salahan. Parating may maliit na veranda na ang pangunahing silbi ay sampayan ng mga nalabhang damit.

Walang gaanong kaibhan ang mga apartment na bilding. Maliliit pa rin ang mga kuwarto, kasiya lamang ang kama at tokador para sa damit at iba pang taguan ng gamit (halimbawa, winter clothes at comforter kapag summer). Tamang-tama lang kaya wala sa kultura ng Hapon sa pangkalahatan, ang mag-ipon ng gamit. Peryodiko itong nagtatapon ng gamit, at mayroon pa ngang pista para maglinis ng bahay at magtapon ng lumang gamit. Kundi man, paratihan ang bazaar (tiyangge). Kahit winter ay may bazaar. Dito ay uupa sila ng maliliit na espasyo para itinda sa murang halaga ang mga gamit na hindi na nila gagamitin gayong hindi pa namang pinaglumaan at puwedeng itapon, at maging ang mga regalong natanggap nila pero hindi naman ginamit.

Ang Japan ay isang bansa ng regalo. Kapag dumalo ka ng kasal na ang katumbas nito ay pagbibigay ng ilang lapad bilang regalo sa ikinakasal, ang makukuha mo naman ay regalo rin na marangal na kape at set na tasa o mga bowl. Kapag naglakbay ka, nagpapasalubong ka, tulad sa atin. Mas mataas ang posisyon mo sa trabaho, mas de-kalidad ang regalong matanggap at ipamimigay mo. Kaya naiipon ang mga gamit sa bahay, at dahil tamang-tama lamang ang de-kahong bahay, itinitinda ito sa presyong halos ipamigay na ito.

Dito ako nakaipon ng gamit sa panahong nagtrabaho ako sa Japan. Mayroon rin isang maliit na NGO (nongovernmental organization) sa aming tirahan na tumatanggap ng donasyong gamit para ibenta sa murang halaga para makalikom ng pondo para sa mga batang may mental disability. Ang pormulasyon

naman rito, mas mayaman ang komunidad mo, mas marangal ang mga gamit na ikinakawanggawa. At dahil ang mga kababaihan ay nasa bahay madalas, mayroong oras sila para maging aktibo sa iba't ibang aktibidad at causa sa komunidad. Uso ang voluntary work. Ang nagtuturo ng Nihonggo sa aming dayuhan sa parang barangay na branch ng city hall ay isang volunteer. Maraming aktibidad ang branch na ito, lalo pa't maraming dayuhang nakatira sa lugar. Bukod sa mga walong antas ng pag-aaral ng Nihonggo, may international cooking, buy-and-sell at serbisyo na bulletin board, iba't ibang causa para sa may kapansanan, kaligiran, pagtitipid sa koryente at tubig, at kung ano-ano pa.

Kaya ang isang kuwarto sa tinutuluyan kong apartment ay napuno ng mga kahon. Karamihan ay hindi pa tinatanggal sa pakete ang mga regalong ibinebenta sa bazaar at friendly-neighborhood NGO. Ang pinagtiyagaan kong i-choard ay mga plato at gamit sa pagkain na tradisyonal ang disenyo, pati tlong Japanese dolls sa malaking salamin na eskaparate—na sa aking utak ay parang quintessential na souvenir ng bansang ito, o naalaala ko lang kaya ang Japanese doll na souvenir ng aking magulang sa kanilang biyahe at unti-unting naagnas hanggang sa nagmukha na lamang manyika ng mangkukulam? Kung nasa kultura ng Hapon na magregalo, bahagi rin ang presentasyon ng regalo.

Bawat hopya, cookie, minatamis, at kakanin ay indibidwal na nakabalot, parang tradisyonal na kulay ng malasutla pang tela. Bawat balot ay may pakete ng puting mumunting mothball para ipreserba ang laman. At bawat balot ay maayos na nakalagay sa kahon na babalutin muli sa angkop na pambalot, depende sa okasyon at sa pagbibigyan (kaya balot pa lang ay alam na kung mahal o tsipipay ang laman). Ang nakabalot na kahon ay ilalagay sa papel na bag, hindi puwedeng plastik dahil masisira ang porma ng ayos nito, at pati bag na pinaglalagyan ay indikasyon ng tunay na halaga at prestihiyo ng produkto at ng binilhan nito. Para kang bata tuwing tumutunghay ka sa mga pagkain na pasalubong at regalo sa Japan; namamangha ka pa rin sa ganda at paraan ng pagkaayos ng mga ito.

Pribadong bagay ang tahanan sa Japan. Hindi ito ang lugar para mag-entertain ka ng bisita. Hindi lamang maliliit pero malalayo rin. Hindi puwedeng magpahatinggabi dahil wala nang bus, tren at subway. Mahal ang taxi. Ang kinse minutos na biyahe ko mula sa estasyon ng subway hanggang bahay kapag naubusan ako ng bus ay isang libong piso ang katumbas. Kaya rin tahimik ang mga apartment unit. Iginagalang ang mga pribadong espasyo. Kaya nga raw puwede kang magpatiwakal (pero hindi binabari ang sarili dahil ilegal ang baril sa Japan) at malalaman lang na patay ka na kapag hindi ka dumalo ng pulong sa departamento o opisina mo. Hindi nga nangangapitbahay at lubhang madalang na makarinig ka ng kahit anong tunog mula sa kapitbahay mo.

Hindi nga ba ito ang bansang nag-imbento ng portable appliances at instant noodles? Portable para madala mo at makapagmantene ka ng sariling espasyo habang nakikinig sa walkman dati at MP3 player ngayon. Lahat ng kabataan ay may sabit na earphones sa kanilang mga balik. Kanya-kanyang pribadong mundo lamang tayo rito. Hindi magkakarinigang kahit pa naka-full blast ang volume. Ang mga bata naman ay may sariling game boy habang nagbibiyaha o

nag-aantay ng masasakyan. Pero hindi tulad sa atin na maingay at ipinaparinig sa mga katabi, dito ay tahimik dahil muted ang volume.

Lubhang pribadong mga tao ang mga Hapon. Nagugulat nga sila kapag ginagawa ko ang pakikipag-usap katulad sa Filipinas. Unang pagkikita pa lamang ay naitatanong mo na kung saan nakatira, ang ang trabaho ng mga magulang, ang problemang kinakaharap at ang angkop na payo, kung may girlfriend o boyfriend o asawa na ang kausap mo. Ni hindi mo ito maitatanong sa kaopisina mo. Sa estudyante, puwede pa pero napapatahimik sila nang ilang sandali bago makasagot. Kahit pribado sila, ayaw nilang umangat kaysa grupo. Kaya ang klase ay parating tahimik, walang eager-beaver na gustong mag-summa cum laude. Wala ngang naggra-graduate nang may honors. Parating nakikibagay sa nakarami, parating sumasang-ayon sa nauna nang kalakaran.

Ang isa sa mga unang mahahalagang pangungusap na matututuhan ng dayuhan sa Japan ay “sumimasen” (sorry). Lahat na lang rito ay hinihingan ng kapatawaran. Mauuna ka pa lang sa paglalakad at gusto mong tumabi ang nasa unahan mo, “sumimasen.” Papasok ka pa lang sa mga opisina, para makuha ang atensiyon ng kakausapin mo, “sumimasen.” Magtatanong ka ng presyo ng bilihin, “sumimasen” muna. Lahat ay pinapangunahan ng paghingi ng tawad sa inaakalang pagkaabalang mangyayari.

Ang ikinamamangha ko sa Japan, kahit nagsisiksikan ay hindi nagkakasalatan ang mga tao. Tulad ng rush hour sa bus o tren, nagigigitan sa pagpasok o paglabas pero tinitingnan na hindi puwedeng masalat at sumalat ng kapuwa. Nakatayo ang ipinaketeng parang sardinas na pasahero pero walang nagkakadantayan, maliban na lamang sa madalas mangyaring panghihipo ng mga lasing o matatandang lalaki. Naalaala ko minsan na naisipan kong pagsabaying bumili ng groseri at limang-kilong bigas sa rush hour. Nakipagsiksikan ako at natagpuan ang sariling nakatayo, hindi binibitawan ang mga dala at tinitiyak na hindi rin makakadantay sa iba pang nakatayo, tulad ng regular na gawa ng Hapon. Tumagaktak ang pawis ko sa maling desisyong ito.

Kaya pala bawat malalaking kanto sa siyudad ay mayroong groseri (supa sa Nihonggo, tulad ng supermarket). Puwede mong araw-arawin ang groseri para sa pangangailangan. Mananatiling sariwa (dahil nga maliliit ang bahay ay walang gaanong maisisiksik na pagkain sa ref at de-lata sa tokador) pa ang mga ipinamili. Dapat pala ay sari-sari store mode ang pag-iisip, hindi konsepto ng groseri ng gitnang uri sa atin na hindi naman regular na magawa kundi sa peryodikong may sobrang kita lang. Sa tuwing may pangangailangan saka lamang tutungo ng groseri at para sa partikular na aytem lamang. Hindi namamakyaw at mag-iimpok ng gamit. Kamatay-matay itong iuwi ng apartment.

Lahat ng groseri rin ay may seksiyon ng lutong pagkain. Dito naman namimili ang mga maybahay na ayaw nang maghanda pa ng sushi, sashimi, at tempura. Nandito na ito at hindi naman kamahalan. Tumutungo na lamang ang karamihan dito bago maghapunan, lalo't uwi ang kanilang asawang lalaki. At kapag alas-otso, kapag ang karamihan ay nakauwi na at nagsisilbi ng hapunan, hanggang sa pagsasara, unti-unti nang bumababa ang halaga ng luto at simpleng ihahandang pagkain, hanggang sa umabot nang kalahati ang diskuwento.

Sabay-sabay nagmamadaling maglakad ang mga tao pero malinaw ang kalakaran. Kailangan nakatabi ka sa labas ng kalsada kung mas mabagal kang maglakad at nang makadaan ang gustong mauna. Kailangang tumabi ka sa kanan sa escalator kung nasa Osaka area ka, kaliwa kung Tokyo, para maunang makaakyat at makababa ang mas nagmamadali. Walang salatan, wala ring parinigan ng kuwento dahil tahimik lamang ang kuwentuhan. Tunay na tahimik na mamamayan.

May dalawa lang akong insidente na naalaala na nalabag ang konseptong ito. Kapag pauwi na ang bus at nagsisiksikan na ang mga estudyante pababa sa estasyon ng tren, malakas na ang kuwentuhan at kantiyawan. Kapag umaga ay hilong talilong sila, inaantok pa kaya karamihan sa kanila ay tulog. Inaantok sila dahil sila ay nagpuyat sa albeito (part-time work) na uso sa mga kabataang Hapon, karamihan ay umaabot rin ng walong oras. Naghahabol sila ng tulog sa bus, tren, at subway. Natutulog sila sa klase at sa library. Ito ang bansang kulang sa tulog at kung gayon, isang bansang naghahabol ng tulog. Kaya sa paggabi ay buhay na muli sila dahil magsisimula na naman silang magtrabaho kaya matindi ang buskahan sa bus, lalo na ang bus na shuttle sa university at estasyon ng tren.

Ang ikalawang insidente ay ang pagtunguhay ko sa henerosong sale sa isang department store. Gusto ko ring mamili sa Japan sa panahon ng sale dahil umaabot sa kalahati o lampas pa ang diskuwento sa maraming mga bilihan, lalo na, 'yung seasonal, tulad ng damit, banig, gamit panluto at pambahay, at iba pa. Minsan ay may dinadampot akong huling pirasong teflon na kawali at iniinspeksiyon ang kondisyon at presyo nito sa isang kamay. Ang isa kong kamay ay may bitbit nang unang pinamili. Habang pinagmamasdan ko ito at pinag-iisipan kung sulit, bigla itong dinampot sa akin ng isang matandang babae at dali-daling inilagay sa kanyang basket. Sa pagkatulala ko ay hindi ko na ito nakompronta. Napangiti na lang ako na tunay silang seryoso sa kanilang sale. Hindi nila kailangan ang pagninilay-nilay pa sa ganitong diskuwento. Handa sa giyera at nanggigiyera. Nakikipagpatayan para makasakop ng ibang espasyo.

ANG PANAHON NG KAHON

Pana-panahon ang buhay sa Japan, pati ang siklo ng buhay. Apat ang panahon, at apat na uri ng damit at kulay ang kinakailangang isuot. Hindi puwedeng nagiisang naka-pink kung ang kulay ng lahat ay itim. Ang pinaka-tip na maipapayo ko kung bibili ng gadget ay bilhin yaong nakaraang modelo, na sa loob ng isang taon ay tila dalawang bagong modelo ng digital camera o computer, halimbawa, ang lumalabas. Mas malaki lang ang memory ng susunod na lalabas, o mas maganda ang dating ng itsura. Malaki ang diskuwento kapag pinili mong mahuli ng isa o dalawang modelo. Mayroon pa ngang modelo na sa Japan lamang ibinebenta dahil tunay na abanse ang features ng mga ito. Mahirap nang maghanap ng isang henerasyong modelo. Hindi uso ang mahuli, maging ito ay sinisimangutan dahil naiiba na naman.

Madaling magpalit ng modelo sa Japan at nahihimok nila ang kanilang mamimili na bumili ng pinakabagong modelo. Hindi nauubusan ng paraan para mamili. Mayroong point card (point card) na nag-iipon ng puntos kapag regular kang namimili ng gamit sa groseri, department store o tindahan ng appliance. Habang bumibili ka, nakakapag-ipon ka ng puntos para sa pamimili sa hinaharap. At nagmumukhang mura ang nais na bilhin na bagong modelo dahil mayroon nang naipong puntos na pambawas sa presyo. Tila hindi lang sa lutong pagkain, gulay at karne kailangang ang batas ng sariwa ang manaig. Pati sa mga produkto ay hinihimok ang peryodikong pagpapalit ng mas sariwang modelo.

Kapag sinabing pana-panahon, ibig sabihin ay may pag-aangkop. Sabayang umaangkop tayo sa kahilingan ng panahon at ang panahon ay umaangkop rin sa kolektibong kahilingan. Hindi madalas mangyari ito, pana-panahon nga. Kaya lahat ng aspekto ng buhay sa Japan ay pana-panahon. May panahong magpursigeng mag-aral sa loob at labas (cram classes) ng klase para makapaghandang nang lubos sa sentralisadong eksaminasyon sa kolehiyo at nang lumaki ang oportunidad na makapasok rito at tunay, tulad ng pinapangarap na lamang sa atin, na umangat ang kalagayang panlipunan pagkatapos. Sa kolehiyo, dahil nakapasok na sila, pabandying-banding na lamang dahil, kung pumapasok ang estudyante, parang may di nakasulat na alituntuning hindi sila puwedeng ibagsak. Malupit ang sistema dahil kapag may dalawa silang subjek na ibinagsak, parang high school, uulitin nila ang ibinagsak na taon sa kolehiyo. Nag-aalbeito na nga sila kaya wala rin sa pag-aaral ang kanilang lubos na fokus.

Sa kolehiyo rin nagsisimula ang aktibo nilang explorasyon ng kanilang heteroseksuwalidad. Dahil nga sila ay nanggaling sa iba't ibang lugar ng Japan, may kanya-kanya silang apartment na tinutuluyan. Walang hassle, hindi ba? Kung mayroon man, mayroong tinatawag na love hotel na tulad sa atin, motel ang katumbas. May pagtanggap sa pagpapalit-palit ng karelasyon dahil nasa kolehiyo pa naman sila. Magseseryoso sila sa relasyon kapag sila ay lumipat na ng trabaho, kalimitan ay nangangailangan rin ng paglipat ng siyudad. Malawak ang Japan kaya malaking bagay itong paglilipat-lipat sa ngalan ng mas magandang trabaho, kahit pa Tokyo at Osaka ang pinakamalalaking siyudad.

Ang sistema pa ng kolehiyo sa Japan ay hindi naman mahalaga ang undergraduate sa pagpasok sa trabaho. Ang dahilan ay muli naman tinuturuan ng kaukulang skill ang graduate para sa naturang trabaho. Ang isang graduate ng Philippine Studies ay natanggap maging piloto sa isang airline. Ang mahalaga lang, kung ganoon, ay makapasa ng kolehiyo. Matapos nito ay uusad naman sa paghahanap ng trabaho. Third year pa lang sa kolehiyo ay nagsisimula nang maghanap ng trabaho ang mga estudyante. Medyo gender-bias rin para sa kalalalahanan ang pagkuha ng trabaho dahil malalim pa rin ang paniniwala ng maraming employer na mag-aasawa lang naman ang babae. Hindi ito magtatagal sa trabaho. May alam nga akong kaso, tatlong magagaling na babaeng estudyante ang hindi natanggap sa ilang aplikasyong kanilang ipinasa para sa trabaho. Ang isang umulit ng isang grado na lalaki, atleta naman, ay nakakuha ng tatlong alok dahil lalaki siya.

Sa kolehiyo, dahil sila ay nakakakapag-albeito, nagkakaroon sila ng ipon para makapagbiyahe sa ibang bansa. Ang isang oras na albeito nila ay katumbas ng isang araw na minimum wages ng manggagawa sa atin. Pinapaboran ang mga part-timers, dahil tulad ng mga nagtrabaho sa fastfood at malls sa atin, hindi sila kailangang bigyan ng iba pang benepisyo maliban sa suweldong per hora nilang kinikita. Kaya naman bukas ang ekonomiyang sistema sa kabataang manggagawa, at bukas rin naman ang kabataang manggagawa. Dahil sa isang summer nilang pag-aalbeito ay maaari na silang makapagbakasyon sa Europa nang mahaba-habang panahon o mabili ang gusto nilang branded na bag, sapatos o damit. Brand conscious ang maraming kabataang Hapon. At sa pamamagitan ng kanilang kita sa albeito, dagdag pa ang peryodikong diskuwento, anong ligaya ng pamimili ng buhay!

Eksakto ang oras at panahong Hapon. Alam kung kailan opisyal nagsisimula at nagtatapos ang mga season. Importante ito dahil may alituntunin kung ano ang dapat na temperatura ng heater kapag winter at aircon kapag summer sa publikong gusali at sasakyan. Pati ang mga iskedyul ng mga sasakyan ay eksakto. Nakasaad, halimbawa, na ang ruta ng kaisa-isang bus palabas ng komunidad ko sa Onohara-Higashi, patungo sa mga estasyon ng tren sa Kina-Sentri at subway sa Senri-chuo ang talaan ng eksaktong oras at minuto ng pagdating nito sa bus stop. Halimbawa, 7:43 ng umaga ang skedyul na gusto kong habulin. Apat na minuto ang kailangan kong panahon para maglakad mula sa apartment building ko hanggang sa bus stop. 7:39 ako aalis ng bahay. Anim na minuto kapag winter dahil mas mabagal ang lakad. 7:37 ako aalis ng bahay. Kapag ako ay napraning pa at napabalik sa bahay, hindi ko na maabutan ang 7:43. Aantayin ko na ang susunod na bus sa 7:58. At mula sa iskedyul na ito, malalaman ko rin ang pagdugtong sa tren at subway. Sinasabi kung ilang minuto pa bago dumating at umalis ang tren.

Mahalaga ito dahil kailangang en punto ang pagdating sa mga pulong at appointment. Naalaala kong napaaga ang dating ng Chancellor ng UP Diliman sa kampus ng Osaka Gaidai nang kalahating oras dahil maluwa ang trapik mula sa kaniyang biyahe sa Kyoto. Winter noon. Kailangan niyang mag-antay sa loob ng kaniyang sasakyan dahil una, wala pa ang presidente ng Osaka University dahil nga mayroon pa itong ibang pinagkakaabalahan; ikalawa, hindi rin siya makaakyat sa lugar ng pulong dahil hindi pa nahi-heat ang kuwarto. Kailangan ng 15 minuto para ito uminit. Pero mas ka-hiya-hiya kung mahuli sa mga pulong sa Japan. En puntong nagsisimula ang mga pulong. Mainam nang maaga.

Maganda rin itong pagiging eksakto ng panahon sa Japan. Natitiyak mo ang plano ng iyong buhay. Alam mo ang puwede mong gawin sa loob ng isang araw. Hindi katulad sa atin na puwede kang mangatok ng iba't ibang opisina sa iba't ibang lugar, sa Japan ay simple lang ang buhay. Paise-isa lang ang objective for the day: maka-canvass ng computer, pumunta sa Philippine embassy para kumuha ng OCW exemption sa pagbiyahe sa Filipinas, dumalo ng isang pulong ng NGO sa Kyoto, at ito na ang accomplishment for the day. Minsan nga dahil maraming oras sa labas ng pagtuturo, napapatanga na lamang ako.

Kaiba itong pagtanga sa Japan dahil nakaka-harass. Hindi katulad ng pagtanga sa atin, masaya dahil ang isang meryenda sa umaga ay mauuwi sa pananghalian

hanggang pagkakape, pati panonood ng sine sa gabi o pag-inom ng beer. Walang nangyayari pero masaya ang daloy ng kawalan, kahit pa paulit-ulit ang kuwento at kakuwentuhan. Isang anyo ng bonding ang pagtanga. Sa Japan, lalo pa't nag-iisa, nakokonsumi ka sa pagtanga dahil nauubos nito ang oras na dapat ay inilaan mo sa hindi pagtanga, sa paggawa ng mga dapat gawin pero hindi mo nga magawa at kaya ka nga tumutunganga. Ang nangyayari, tila bumibilis ang oras, bigla na lamang umaga, magsisimula kang magtrabaho pero walang lalabas at tanghalian na. Magsisiyesta ka at paggising mo, hapon na, matumal na ulit at ilang sandali pa, gabi na at wala ka pa ring natatapos kahit isang araw kang tumanga. Wala ring gaanong diperensiya kung lumabas ka na lang ng bahay at sa labas tumunganga. Matatagpuan mo naman ang sarili mo na may bitbit na supot o mga supot matapos ng pagtanga sa sandamakmak na puwedeng mabilhan. Mahirap naman tumunganga sa templo dahil wala ka rin namang puwesto room.

Natatagpuan ko ang aking sarili na nagkakaroon na rin ng ordinaryong ritmo ang buhay sa Japan. Alam na ang oras ng pagising, ang almusal, ang mga gagawin kapag may pasok o kung wala, saan kukuha ng pananghalian, saan uubusin ang hapon matapos magsiyesta, at saan kukuha ng hapunan bago magpaantok at matulog. Bigla ko na rin nalalaman kung anong araw ako maglilinis ng kung anong bahagi ng bahay, kung anong araw maglalaba at mamamalantsa. Pati ang mga kakatagpuin kong tao, kapag Hapon ay two week scheduling na hindi na kailangan ng kumpirmasyon; kapag Filipino, puwedeng one day's notice pero kailangan pa ring i-confirm. Minsan nga, akala ko ay hindi tuloy ang aking pagkikipagkita sa isang Haponesang propesor dahil hindi naman ito tumawag para magkumpirma matapos itong maitakda isang buwan na ang nakaraan. Gayon pala, nakaset pa rin ito. Nasa bahay ako nang tumawag ito at nagtatanong kung bakit hindi ako makakapunta. Naplaplantsa ng mga tao ang kanilang buhay sa Japan ilang buwan o taong abanse.

Gayunman, mabagal ang proseso ng burukrasya ng mga Hapon. May inimbestigahang kaso, halimbawa, at ang bawat okasyon ng pag-iimbestiga ay okasyon ng pagtunguhay hindi sa kung matatag ang kuwento batay sa ebidensiya o kung may nadagdag pa nga ba. Ang tinitingnan pa ay kung matatag ang nagkukuwento, ang iniimbestigahang akusado o ang nag-file ng kaso. Aabutin ng siyam-siyam dahil hindi puwedeng magbigay ng hatol hanggang walang nalilikom na kabuuan. At kapag hindi dumating ang kabuuan, tulad sa atin, ang nangyayari ay walang nangyayari sa kaso.

Sa labas nitong extra-ordinaryong pangyayari na hindi naman dapat naganap sa OC (obsessive-compulsive) na buhay sa Japan ay ang clock-work na presisyon ng buhay. May supot ng basura na kailangang gamitin. Hindi puwede ang supot sa groseri. May araw ng koleksiyon ng basurang tuyo at basa, at kailangang ilagay ito sa umaga ng mismong araw. Lalagyan ng net buong designadong lugar ng basura para hindi ito mapasok ng ligaw na aso, pusa, raccoon, at uwak. May ibang araw ng koleksiyon ng recyclables. Ibang araw pa rin ang koleksiyon ng mga plato, baterya, bakal, baso, bombilya, kutsilyong sira dahil sa ibang lugar ito iniimbak. Kapag may malaki kang bagay na itatapon, tulad ng lumang appliances o gamit sa bahay, kailangan kang tumawag sa isang opisina ng city hall para

magpaskedyul ng oras ng pick-up at pagbayad ng resources sa pagkuha nito. At dahil alam mo ang araw ng pagtatapon ng maliliit na appliance at gamit sa bahay, maraming mga Filipino, kasama ng iba pang dayong tao, ay umiikot sa mga lugar ng basurahan para tingnan kung ano ang puwedeng i-recycle sa kani-kanilang apartment.

Tuwing Linggo ay may mga simba, at kung saan may simbang Katoliko, nandoon ang mga Filipino. Matapos ng simba sa isang Linggo bawat buwan, ang lahat ng may kaarawan sa naturang buwan ay nagpapakain. Umaapaw ang pansit at lumpiya, mayroon may dalang sariling lutong puto at dinuguan, adobo at sinigang siyempre, at ilang kakanin. Hinahayaan ng pari na magdiwang ang mga Filipino, kasama ng kanilang mga asawang Hapon, at mga anak sa mga okasyong ito. May sariling Christmas party ang mga Filipino. Dapat sanang nagsisimula matapos magsimba sa umaga pero sa hapon na ito makakapagsimula. Mahuhuli ang pagkain dahil ipina-cater pa ito at naligaw ang Filipino na caterer. Magsisimula ang programa na nilalahukan ng pagsasayaw at ilang awitin na kontodo-national costume ang may mga bilang. Itutuloy sa raffle hanggang sa dumating ang pagkain at wala nang puwedeng gawin pa. Nagbayad naman kasi ang mga dumalo sa Christmas party.

KAHONG HAPON SA AKING UTAK

Ang Chinese box ay isang kabalintunaan, kahon sa loob ng isang kahon. Ano ang kahong Hapon, at ang utak ko ba ay nag-iing kahon na rin sa paglagak ng kahong Hapon?

Batuloy pa rin ang mga mukha at buhay na nakadaupampalad ko. Si Virgie sa Nagoya na nagpapasimuno ng Santa Cruzan sa loob ng community hall, at pinagsalit ako kung ano ang koneksiyon ng ritwal sa Mayo sa pag-iing Filipino. Si Cesar na nag-organisa ng computer classes, gamit ang iilang luwang computer na nahingi kung saan-saan at irayos muli, para matuto man lamang mag-internet at iba pang of five skills ang mga single parent na Filipina, ang lumalaking profile ng mga Filipina sa Japan. Mayroon ring dumalong isang NGO na hapon sa ating NGO na Philippine-Japan Solidarity meeting sa isang kapehan sa Kyoto. Ang pinag-uusapan ay tungkol sa ekspolytasyon ng malaking hanay ng Filipino at kinukumbinsi kaming pangunahan ang transgender agenda sa Kyoto. Ang mga mukha ng mga estudyanteng Filipino na binulyawan ng matandang Hapong security guard dahil nagkakaigihan sa madalang na pagkakatagong magkita-aktita at mag-party. Nangingyan ang guwardiya at lumampasaw sa itiniradang oras. Hindi kayang pababain ang kanyang presyon ng paulit-ulit na "sumimasan" ng maykaarawan.

Naalaala ko ang mga estudyanteng kumukuha ng Philippine Studies, at ang kanilang dance troupe na nagsasayaw ng tinikling at naglalatik nang hindi naunawaan nang lubos ang koneksiyon ng tikling na ibon (bamboo dance ang tawag nila rito), at ang pagpupugay sa niyog na pinanggalingan ng mga sayaw. Mismo sa atin ngay wala nang nagsasayaw nang ganito maliban na lamang para

sa turista. Tunay naman silang interesado ng matututongkol sa Filipina sa sa kultura ng ibang mga bansang kanilang pinagtutunan. Pero ilankaya ang tuloy sa Filipina para ibalik ang kaalaman at kakaayahan roon? Malakili itong kahon na sahan sa kanila?

Dumating ang mga kahon ko mula sa Japan kulang nang isang buwan matapos itong iluwas ng barko. Kay raming kahon, kumitid na ang daanan ng aking maliit na apartment sa Quezon City. Kay daming mga kahong bubuksan. At ako ay nanghina dahil ang mga ipinalagay ko sa bawat isa ay isa-isa ko rin ngayong bubuklatin.

~oOo~